

Anförande av Konkurrensverkets generaldirektör Dan Sjöblom vid konferens i Växjö den 16 april 2009

Det talade ordet gäller!

Välkomna!

Det här är mitt första rundabordsmöte, men Konkurrensverket har tidigare genomfört fem möten på olika platser i landet. Vi har samlat leverantörer, upphandlare och andra intressenter för att diskutera problem och möjligheter. Det som kommit ut av mötena har varit mycket värdefullt. Vi har fått både konkreta uppslag om möjliga anbudskarteller i strid med konkurrenslagen och många synpunkter och idéer på hur upphandlingsreglerna kan förbättras. Det är även angeläget att tala om hur tillsynen kan effektiviseras och om behovet av ändamålsenligt utformade rättsmedel.

Konkurrensverkets uppgifter

Konkurrensverkets uppgift är att arbeta för en effektiv konkurrens i privat och offentlig verksamhet och att övervaka att företagen följer konkurrenslagen och lagen om offentlig upphandling, LOU. I detta ingår att vi har ansvaret för tillsyn över offentliga upphandlingar. Vårt arbete går ut på att se till att konkurrenslagen och lagen om offentlig upphandling efterlevs.

En av våra uppgifter är att föreslå regeländringar som skulle vara bra för konkurrensen, och offentlig upphandling. Vi sprider information om vilka regler som gäller och om den normgivning som sker i form av vägledande domar. Dessutom ger vi bidrag till forskning om konkurrens och offentlig upphandling.

Viktiga upphandlingar

De offentliga upphandlingarna är viktiga. Utan dem skulle stat och kommuner stå sig slätt. Samtidigt skapar de stora möjligheter för privata företag att göra affärer. Det har rått viss osäkerhet om hur stora belopp som staten och kommunerna köper varor och tjänster för. Därför har vi låtit göra en beräkning som kom fram

Adress 103 85 Stockholm
Besöksadress Torsgatan 11
Telefon 08-700 16 00
Fax 08-24 55 43
konkurrensverket@kkv.se

till att det handlar om ca 500 miljarder kronor, vilket motsvarar 16 – 19 procent av BNP. Det är alltså ansevärd summor av våra skattepengar som via upphandling slussas till företag där de skapar arbetstillfällen och mervärde på en rad olika sätt.

Regeringsuppdraget

För två veckor sedan överlämnade jag en rapport till regeringen med ett 60-tal konkreta förslag om hur konkurrensen kan förbättras i Sverige. Av dessa rörde ett 20-tal förslag upphandlingsområdet och gränslandet mellan offentlig och privat näringsverksamhet. Hela rapporten finns på vår webbplats. Jag vill nu gärna inbjuda till diskussion om förslagen, och om andra frågor där det finns brister i hur upphandlingen av varor och tjänster fungerar hos kommuner och staten.

Alla förslag som kan leda till effektivare hushållning med skattepengar, och att vi skattebetalare får bättre och billigare varor och tjänster, bidrar till att upprätthålla välfärdssamhället på lång sikt.

Några av förslagen till regeringen:

Förenkla upphandlingsreglerna. Avsikten är att fler företag ska kunna, och vilja, lämna in fler anbud vid offentliga upphandlingar. Vi vet att vid vissa upphandlingar kommer det bara in enstaka anbud, ibland inget alls. Då har ju konkurrensens fördelar helt satts åt sidan, och det tjänar varken köpare eller leverantör på i längden.

Vi föreslår nu att det fastställs att det ska finnas en gräns för högsta tillåtna värde för direktupphandlingar. Och vi föreslår att den gränsen ska vara fem prisbasbelopp (214 000 kronor).

Inför talerätt och sanktioner. I dag finns ingen lagstadgad sanktion som Konkurrensverket kan använda för att komma tillrätta med de upphandlande myndigheter och enheter som struntar i lagen. Att som offentligt organ föregå med gott exempel och följa lagar och förordningar är tyvärr inte ett ideal som alla följer. Därför är det viktigt att vi får sanktioner och talerätt. Exempel på sanktioner vi föreslagit är böter och vite. Ett arbete med att ta fram sådana regler pågår också inom regeringskansliet.

Effektivisera den statliga inköpsamordningen. Vi vill att en särskild myndighet ansvarar för upphandling av varor och tjänster till statsförvaltningen. Dagens ordning där någon sorts tradition eller självpåtagen roll styr vilken myndighet som ska ingå ramavtal är inte idealisk. Det finns till exempel inget som säger att just Försvarsmakten är bäst på att göra avtal om utrikesresor.

Koncentrera upphandlingsmål till färre domstolar. Med färre länsrätter som hanterar överprövningar ökar förutsättningarna för en mer enhetlig rättstillämpning. Samtidigt är det viktigt att fler domar överklagas till kammarrätterna och

regeringsrätten för att vi ska få fler prejudikat – och därmed få färre mål till länsrätterna i framtiden. Det leder till ökad rättssäkerhet och snabbare processer.

Utforma tydligare riktlinjer för miljöhänsyn och sociala hänsyn. Det handlar här om vilka villkor och krav som kan ställas i upphandlingar, till närodlat mat eller liknande. Här vet vi att det råder en viss osäkerhet ute bland upphandlare och politiker som ska ställa krav i upphandlingar. Ett fel formulerat krav, eller krav som är alltför långtgående, kan strida mot LOU och reglerna inom EU, trots att det finns starkt folkligt stöd för det. Här måste riktlinjerna och pedagogiken bli tydligare.

Andra förslag vi tar upp i rapporten är till exempel att elektroniska upphandlingar bör användas mer, och att standardiserade förfrågningsunderlag bör tas fram och att förenkla för företag att lämna anbud. Det sista kan till exempel handla om att intyg och dokument, som den upphandlade myndigheten själv lätt kan hämta in, inte behöver bifogas anbudshandlingarna.

Fortsatt diskussion om effektivare upphandlingar

Vi har med våra förslag nu dragit igång ett arbete för att göra det enklare för leverantörer att vara med i offentliga upphandlingar, och samtidigt göra det lättare för upphandlande myndigheter och enheter att använda sig av reglerna och följa dem. Nu hoppas vi att regeringen och andra intressenter ger sina bidrag till det fortsatta arbetet.

Valfrihetssystem införs på många håll

När konsumenter har ett fritt val kommer producenterna att se till att ha bra varor och tjänster till bra pris att erbjuda. Nu bygger allt fler kommuner upp valfrihetssystem inom olika områden – inte minst inom hemtjänst och andra servicefunktioner. Till exempel kommer många brukare i fortsättningen att själva kunna välja vem, eller vilket företag, som ska utföra just deras tjänster. I många kommuner pågår det nu ett intensivt arbete kring hur valfriheten ska organiseras. Inför nästa år tror jag att vi kan komma att få se en stor omstöpning när allt fler kommuner inför fritt val. Från den 1 januari 2010 blir det dessutom obligatoriskt med valfrihetssystem inom primärvården. Då ska alla kunna välja vilken vårdcentral de vill gå till.

Konkurrensverket är tillsynsmyndighet över lagen om valfrihetssystem, LOV. Vi kommer under eftermiddagen i dag få höra mer om denna nya lagstiftning.

Anbudskarteller

Jag kan inte låta bli att nämna några andra saker som är prioriterade inom Konkurrensverket. En sådan sak är anbudskarteller. Vi vet att det kan förekomma otillåtna samarbeten mellan leverantörer inför att anbud ska läggas. Det kan handla om att man gör upp om priser, eller att man kommer överens om att vissa leverantörer avstår från att lägga bud. Marknadsdelning kan förekomma. Det

allra tydligaste exemplet är väl asfaltkartellen. Den 28 maj, åtta år efter att Konkurrensverket gjorde gryningsräder hos företagen, kommer Marknadsdomstolens slutliga utslag. Efter den domen kommer ett antal kommuner att dra igång sina skadeståndsprocesser mot asfaltföretagen.

Vi föreslår nu att det skrivs in i statliga myndigheters instruktioner att de ska kontakta oss på Konkurrensverket när de har misstankar om en eventuell anbudskartell. Givetvis uppmanar vi även alla kommuner och landsting att göra samma sak, men vårt förslag omfattar endast statens ansvarsområde. Vi har på vår webbplats en checklista där vi tar upp sådant som man bör tänka på i samband med upphandlingar. Och har ni minsta misstanke om att det skulle kunna förekomma något otillåtet samarbete mellan anbudslämnare – hör av er till oss på Konkurrensverket. Vi har beredskap för att kunna agera omgående om det skulle behövas. Ni hittar oss lätt på vår hemsida www.konkurrensverket.se.

Offentlig näringsverksamhet

Ett område som vi får många klagomål om är när ett offentligt organ, kommun eller en statlig myndighet, bedriver näringsverksamhet som konkurrerar med privata företag. Det kan handla om kommunens simhall som driver ett gym i sina lokaler, och som direkt konkurrerar med det privata gymmet i närheten. Det kan handla om restaurantverksamhet, om konsulttjänster och en massa olika saker. Privata företag kan ha svårt att bedriva verksamhet i konkurrens med till exempel kommunala. Kalkylerna blir helt annorlunda. Den ena parten är från början mycket starkare, det kan handla om mer eller mindre subventionerade lokaler, garantier för eventuella förluster, möjlighet att investera utan banklån eller att använda samma personal i olika verksamheter. När det allmänna bedriver näringsverksamhet är det mycket svårt att göra det på lika villkor som privata företag.

Vi har lämnat förslag för att komma till rätta med detta problem till regeringen, och i årets statsbudget fick Konkurrensverket också extra medel för att hantera de här frågorna. En proposition om konfliktlösning mellan offentligt/privat förbereds inom regeringskansliet, och vi ser fram emot att kunna ta hand om dessa konkurrensproblem.

Rättsmedel ger effekt

Jag nämnde tidigare att vi lämnat förslag till regeringen om att införa rättsmedel att ta till mot de upphandlande enheter och myndigheter som inte följer upphandlingsreglerna. Jag kan inte nog understryka vikten av att vi får sådana regler, och att de får en sådan räckvidd och kraft att syftet med reglerna verkligen kan nås.

Vi måste få en möjlighet att rättsligt fastställa vilka statliga och kommunala enheter som är att betrakta som upphandlande myndigheter. När det gäller statliga organ bör detta framgå av instruktionen eller bolagsordningen. I andra

fall bör Konkurrensverket kunna få saken prövad i domstol. Att vi – som idag - fattar ett beslut, samtidigt som vår motpart klamrar sig fast vid en annan åsikt är inte bra. Vi måste kunna få rättsligt klarlagt vad som gäller.

Det är heller inte tillfredsställande att den som idag vill göra en korrekt och riktig upphandling, men som missar en detalj någonstans kan tas till domstol och efter en överprövning drabbas av att upphandlingen måste göras om eller till och med av skadestånd, samtidigt som den som helt och hållet struntar i att göra en upphandling sannolikt inte behöver räkna med någon påföljd alls. Vi måste kunna ta dem till domstol som bortser från reglerna och gör som de vill.

Det räcker heller inte med att enbart gå till domstol. Möjlighet att döma ut påföljden är också viktig. Marknadsskadeavgift har vi föreslagit till regeringen, liksom möjligheten att utdöma vite för att sätta kraft bakom orden.

Lår mig vara tydlig och säga att det inte är för Konkurrensverkets egen skull som vi vill ha möjlighet att ta de som inte följer reglerna till domstol. Det handlar om att föra talan åt de många företag som aldrig får chansen att vara med i en upphandling på lika villkor. Det handlar också om att vara de många små och medelstora företagens talesman. Det är både dyrt och komplicerat att föra process i domstol, och om till exempel bara parter – alltså leverantörer som känner sig missnöjda – får den möjligheten blir rättsmedelsverktyget ganska trubbigt. Vilken liten leverantör som inte vunnit en upphandling kommer att föra process i domstol? Särskilt inte om företaget gärna vill vara med och räkna på nästa anbud.

Jag hoppas att regeringen kommer fram till ett väl genomtänkt förslag som innebär att vi får adekvata rättsmedel och sanktioner att ta till mot de som inte följer upphandlingsreglerna. Ju förr vi får sådana regler desto bättre.

Jag ser fram mot öppna och givande samtal under dagen.

Åter igen välkomna!